

Пенка Константинова

**20 теста
по български
език**

**учебна тетрадка
за гимназисти
и кандидат-студенти**

Целта на настоящото издание е да подпомогне самоподготовката по български език на учениците в средните училища и преди всичко за кандидатстудентските изпити в българските ВУЗ.

Теоретичната част (стр.3-6) по достъпен и систематизиран начин припомня основните правописни и пунктуационни правила, на които се подчинява съвременният български книжовен език.

Предложените **тестове** (стр.7-46) дават възможност за качествена проверка на знанията по основните дялове на езикознанието - морфология, синтаксис, лексикология. Включените задачи моделират у учениците стремеж към трайно овладяване на книжовните норми на българския език. Те са съобразени с формата на кандидатстудентските изпити по езикова култура, като същевременно позволяват гъвкавост и адаптивност според критериите на всеки ВУЗ. Верните отговори са най-краткият път към откриване и систематизиране на индивидуалните грешки, а постигнатият резултат дава реална представа за нивото на подготовка на ученика. Тестовите задачи мотивират допълнителната работа за овладяване на новите знания и задълбочена подготовка върху нормите на езика ни. Изданието ще помогне и на всички онези, които искат да проверят нивото на езиковата си култура или да задълбочат познанията си по роден език.

Авторът, г-жа Пенка Константинова, е дългогодишен преподавател по български език и литература в град Плевен с богата практика и опит в подготовката на кандидат-студенти за различни учебни заведения.

20 теста по български език

първо издание

Автор: Пенка Петрова Константинова

Печат: "АБАГАР" АД - Велико Търново

Печатни коли: 5

ISBN 954-8805-88-9

© издателство "ГРАММА" 2008

ОСНОВНИ ПРАВИЛА ЗА ЧЛЕНУВАНЕ НА СЪЩЕСТВИТЕЛНИТЕ ИМЕНА ОТ МЪЖКИ РОД

- ❶ **Пълен определителен член пишем, когато:**
 - членуваната дума е **пред** или **след** спомагателния глагол **съм**: *Младежът е готов.*
 - **пред** или **след** членуваната дума има възвратен глагол: *Ученикът се облече.*
- ❷ **Кратък определителен член пишем, когато пред думата има предлог, което означава, че тя е второстепенна част в изречението:** *Отивам в офиса. Сядам на стола.*
- ❸ **Членуване на съществителните имена от мъжки род с пълен определителен член -ят и кратък -я:**
 - Същ. имена, завършващи на **-тел**: учител-учителят, нагревател-нагревателя;
 - Същ. имена, завършващи на **-ар, но само за лица**: коняр-конярят, аптекар-аптекарят. Всички други, означаващи **предмети**, се членуват с пълен определителен член **-ът** и кратък **-а**: буквар-букварът, пазар-пазара.
 - Следните десет съществителни имена:
ген, зет, цар, крал, кон, път, сън, огън, нокът, лакът.

УПОТРЕБА НА ГЛАВНИ БУКВИ

- ❶ **Главни букви пишем:**
 - В началото на изречението и текста.
 - При цитиране, освен когато цитатът не е цяло изречение и не започва с главна буква в оригинала.
 - В писма и официални документи - молби, заявления и пр.
 - Професии, звания, титли, когато не са в свързан текст.
 - Пряка реч, следвана от авторова, като речта на автора започва с малка буква.
 - Всички собствени имена на хора или животни, прякори, прозвища, псевдоними. Когато представляват словосъчетания, с главна буква пишем само първата дума: *Поразяващата ръка.*
 - Имена на герои на литературни произведения или персонифицирани понятия: *Неволята.*
 - Названия на учреждения, организации, партии, предприятия.
 - Имена на празници: *Бъдни вечер.*
 - Собствени имена на географски и космически обекти: *Дунавска равнина. Венера.*
 - Имена на богове, свещени книги, митологични личности: *Буга.*
 - Названия на важни исторически събития: *Първа световна война. Реформацията.*
 - Когато собствено име се превърне в нарицателно, то се пише с малка буква: *гаврошовци.*
 - Прилагателни за означаване на принадлежност, образувани от собствени имена на лица или животни: *Симеонов дворец. Петрова нива, Орлов мост.*
 - Местоимения, употребени в учтива форма: *Ваш, Ви.*
- ❷ **Малки букви пишем:**
 - Названията на измервателни единици.
 - Посоките на света, освен когато назовават държави, народи и пр.: *народите на Изтока.* или именуваат географски обекти: *Северна България.*
 - Прилагателни с наставка **-ски**: *ботевски плам.*
 - Относителни прилагателни, образувани от географски имена, но употребявани като нарицателни: *китайска коприна.*

СЛЯТО, ПОЛУСЛЯТО, РАЗДЕЛНО ПИСАНЕ

❶ Слято пишем всички думи, които:

- имат съединителна гласна **-о**, **-е**: *хлебозавод*, *звездоброец*;
- са сложни думи с първи компонент числително име: *столетник*, или дума от чужд произход: *антисоциален*;
- имат за първи компонент съкратено прилагателно: *авиопоща*;
- са сложни прилагателни, образувани от сложни съществителни с тире или от подчинителни словосъчетания: *кандидатстудентски*, *старопланински*;
- наречия, образувани от предлог и наречие: *вкъщи*, *вдясно*;
- сложни предлози: *допреди* и съюзи: *накъдето*.

❷ Полуслято пишем думи, при които двата компонента са в равноправно отношение и са:

- сложни географски или исторически имена: *Австро-Унгария*;
- сложни собствени или фамилни имена: *Ева-Мария*;
- сложни прилагателни с повтарящи се или близки по звучене компоненти: *немил-недраг*;
- прилагателни, образувани от лично и фамилно име: *Иван-Вазови стихове* или от две географски имена: *Рило-Родопски масив*;
- числителни за приблизителен брой: *десет-петнайсет* или са образувани от числително и съществително име: *100-годишнина*;
- имат за първи компонент буква: *гама-лъчи*;
- думи от турски произход и първите им съставки могат да се употребяват самостоятелно: *тахан-халва*;
- с първи компонент **-ски**: *ски-писта*;
- наречия, изразяващи неопределеност: *напред-назад*;
- неопределителни местоимения, образувани с частиците **-еди** и **-годе**: *еди-коя*;
- звукоподражателни междуметия: *тик-так*;
- при степенуване частиците **по** и **най** също се пишат с тире;
- с първи компонент главна основа, а с втори-подчинената: *началник-гара*.

❸ Разделно пишем:

- числителни, съставни по строеж и изписани с думи: *четиридесет и пет годишнина*;
- съставни съюзи: *без да*;
- частиците за степенуване, когато са свързани с глаголи или съществителни: *по юнак, най обичам*;
- имена на селища, образувани от лично и фамилно име: *Хаджи Димово*;
- частиците **да**, **ли дали**, **нима**, **ще**, както и възвратните частици **се** и **си**.

! Ако при членуване определителният член (пълен или кратък) се поеме от втората основа, то думата е сложна и се пише с тире */вагон-ресторант, вагон-ресторантът*.

Ако при членуване определителният член се поеме от първата основа, думата е съставна и се пише разделно: *писател реалист, писателят реалист*.

❹ Правопис на отрицателната частица НЕ, която пишем слято:

- със следващата дума, когато не се употребява без нея: *неведение*;
- при съществителни, прилагателни, наречия, когато се образува ново значение, противоположно на основното: *неистина, неведнъж, нерадост*;
- с причастията - без минало несвършено деятелно причастие: *неугаснал, незнаещ*;
- при следните глаголи: *негодувам, негодяждам, недей, неговиджам, негодучвам, ненавиждам, негоспивам, негооценявам* и т. н.

НАЙ-ЧЕСТО ДОПУСКАНИ ГРЕШКИ

- ❶ Широките гласни А, О, Е, когато не са под ударение, се чуват като Ъ, У, И /редукция/. Проверката на думите се осъществява по няколко начина:

- поставяме думата в множествено число и ако гласната изчезва, то в единствено число пишем Ъ: *рекъл-рекли, хитър-хитри*. Ако гласната остава и във формата за множествено число, то в единствено число пишем А: *казал-казали, хубав-хубави*;
- чрез проверка на корена или на наставката на думата;
- чрез съпоставка с друга дума, в която гласната е под ударение: *маскировка-маска*.
- чрез правописен речник на българския книжовен език.

☐ Наставки, които се пишат с А:	☐ Наставки, които се пишат с Ъ:
-ав- <i>палав</i>	-ък- <i>замък</i>
-ичав- <i>луничав</i>	-ъл- <i>пекъл</i>
-кав- <i>сладникав</i>	-овъчен- <i>маскировъчен</i>
-ан- <i>бъркан</i>	-изъм- <i>граматизъм</i>
-ал- <i>плакал</i>	

- ❷ Погрешно писане на У вместо О и обратното.

☐ Най-често срещани представки, които се пишат с О:
об- <i>обвържа</i>
от- <i>отдам</i>
до- <i>доразвия</i>
по- <i>полея</i>
под- <i>подгоня</i>
про- <i>продавам</i>

Това са глаголи, означаващи действие,

- извършвано по повърхността на предмета: *огризвам*;
- обхващащо предмета в неговата цялост: *обмислям*;
- обхващащо голямо пространство: *опознавам*;
- можещо да се замени с изрази “ставам+прилагателно име”: *оглушавам*.

☐ Наставки, които се пишат с О:	☐ Наставки, които се пишат с У:
-ош <i>пустош</i>	-ул <i>пашкул</i>
-ол <i>ромол</i>	-ува <i>образувам</i>
-от <i>пукот</i>	-ус <i>глобус</i>
-отия <i>дивотия</i>	
-ова <i>образовам</i>	
-ота <i>висота</i>	
-ост <i>глупост</i>	

Глаголите, които се пишат с начална буква У най-често означават:

- действие в посока отвън към обекта: *ужилия*;
- “затваряне в себе си”: *усамотявам се*.

Съществуват и т. нар. **дублетни форми**, например *отека-утека, оказвам-указвам* и др.

УПОТРЕБА НА ПРЕПИНАТЕЛНИ ЗНАЦИ

- ⇒ **Точка** пишем в края на съобщително изречение или изречение, съдържащо косвен въпрос.
- ⇒ **Въпросителна** пишем в края на въпросително изречение.
- ⇒ **Удивителна** пишем в края на подбудително или възклицателно изречение.
- ⇒ **Многоточие** поставяме, за да означим психологическа пауза или прекъсване в хронологията на изложението.
- ⇒ **Двоеточие** поставяме, когато поясняваме изказани вече мисли или следва изброяване.
- ⇒ **Скоби** пишем, за да оградим вметнати думи и изрази или пояснителни бележки на вече назовани признаци, предмети, явления.
- ⇒ **Кавичките** заграждат условни названия, цитати, думи и изрази с преносна употреба.
- ⇒ **Тирето** замества изпуснатата съюзна връзка, огражда вметнати думи и изрази, замества изпуснатата дума или отделя обобщаващата дума от еднородните части.
- ⇒ **Точка и запетая** пишем, за да отделим групирани еднородни части или еднородни синтактични цялости в изречението.
- ⇒ **Запетая** пишем, за да отделим обръщението от другите думи в изречението.
 - **В простото изречение** отделяме една от друга еднородните части или ограждаме обособените части и вметнатите думи и изрази.
 - **В сложното изречение** отделяме простите едно от друго и още:
 - пред съюза **И**, когато служи за присъединяване или се намира след обособена част, вметната дума или подчинено изречение, без да има синтактична връзка с тях ;
 - пред **ИЛИ**, в случай че служи за обособяване;
 - ако подчинено изречение, въведено с въпросителен съюз, частица или съюз **ДА**, предхожда главното изречение;
 - ако съюзът **ДА** е употребен вместо **ЗА ДА**;
 - разделяме съподчинени безсъюзно свързани изречения, въведени с въпросителен съюз или частица.
- ⇒ **Запетая не пишем, когато:**
 - съюзите **И/ИЛИ** са еднократно употребени, независимо дали свързват еднородни части или прости изречения;
 - въпросителният съюз или частица въвеждат едно подчинено изречение;
 - между два съюза, ако първият от тях е едносричен;
 - пред подчинено изречение, въведено чрез съюзна дума, ако пред нея има уточняващо наречие: *само, едва, чак, даже, тъкмо, именно, много, малко, дълго и др.* или частицата **НЕ**;
 - въпросителният съюз или частица въвежда едно подчинено изречение;
 - преди и след думите: *обаче, например, следователно, вероятно, очевидно, явно, като че ли, всъщност, естествено, и така, и тъй, сякаш, навярно, може би* и др.

ПРОМЕНЛИВО Я

☐ Пишем и изговаряме Я	☐ Пишем и изговаряме Е
ударението на думата пада върху нея: <i>вятър</i>	ударението пада върху друга сричка: <i>ветрове</i>
нейната сричка стои пред твърда сричка или в края на думата: <i>узрял</i>	непосредствено след Я стоят Ж, Ч, Ш, Й: <i>грях-грешен</i>
думата е едносрична: <i>бял, хляб</i>	следващата сричка е мека (съдържа Е или И)
във формите за минало свършено и минало несвършено време на глаголите от I и II спрежение, въпреки че има меки срички: <i>горях-горяхме</i>	книжовни думи, заети от руския или църковнославянския език: <i>сделка, зрелост, столетно, дело</i> и др.
Допуска се употреба и на вариантите: <i>загрявам-загремам, рязка-резка, делба-дялба, обед-обяг, зрялост-зрелост</i> и др. , както и пи личните имена <i>Цвята-Цвета, Цвятко-Цветко</i> .	

ТЕСТ 1

1. Подчертайте думите, в които е допусната грешка:

1. убогатя	6. гениялен	11. разтвор
2. масалце	7. неможах	12. одивление
3. сиво-черен	8. 26-годишнина	13. бялна се
4. збирщина	9. сушилня	14. кенгуро
5. вишиска	10. голмайстор	15. мислиме

2. Поставете ударенията в следните думи:

инкогнито, калник, землище, газениче, бюро

3. Поправете грешките:

Южно Черноморие, ботеви четници, Елин-Пелинов разказ, Дунавска равнина,
Българска народна Банка, Пипи дългото чорапче, Света Петка Българска,
Рило-Родопски масив, Сирак Скитник, Древен изток

4. Определете рода на следните съществителни имена:

казън р.
кале р.
бран р.
стъкълце р.

5. Подчертайте думите, в които няма грешка:

1. коста	6. коларят
2. писмено	7. жертвенна
3. живописиста	8. свеща
4. обетована	9. зетът
5. свещенник	10. нокътят

6. Напишете възможно повече синоними на думите:

дискретен

коафьор

чувствителен

отбелязвам

чист

7. Кой е най-точният антоним на:

неучтив #	делник #
падение #	извор #

8. С какво значение се употребява изразът или устойчивото словосъчетание:

1. троянски кон
2. през куп за грош

9. Поставете правилната форма, като подчертаете вярното в скобите:

1. На (кого/кой) даде книгата ми?
2. Момчето, (чиито/чийто) очи бяха пълни със сълзи, наведе смутено глава.
3. Не бих споделил с (никой/никого) тази тайна.

10. В кой ред няма грешно написана дума:

1. райграс, иконостас, завчас
2. тормос, матрос, магданоз
3. стружка, мишка, теменушка
4. екипаж, антураш, грамаш

11. Свържете според значението им думите от двете колонки:

1. блокирам	1. узаконяване, признаване
2. легитимация	2. посещение
3. датировка	3. определяне времето на даден факт
4. визита	4. изолирам, обкръжавам, възпирам
5. дебаркирам	5. слизам от кораб, правя десант

12. Поставете препинателните знаци в текста, без да променят границите на изреченията:

Усилна жътва кипи из равното Софийско поле / От край до край докъдето ти око види се люлеят златни ниви и морни работници се мяркат там от тъмни зори / Бог тия дни даде страшна жега / Свило се е синьо небе над земята и сипе огън и жар / Над широкото небе трепери адска марана / Отпуснати и уморени се синеят далечни гори и планини и сякаш чакат кога полето а-ха ще пламне в пожар / Птичките са забегнали далеч из хладните усои и не им се чуе гласът / Само гугутка се обажда изрядко от сенчеста круша или грив гълъб усамотено префюфква с криле към гората / Тежко и душно / Слънцето се е спряло огнено и немилостиво в небесата но жарките му лъчи не пъдят работливите селяци / Неуморно те жънат там и трупат златни снопи / Пот се сипе от челата душата без сила остава няма почивка / Узрялото жито не чака / Бог обилно наспори тая година и не прати ни град ни скакалци ни грозна напаст за греховните селски души напатени и настрадали / Зарадва ги той с благодатни майски дъждове и не иска да им отнеме лелеяната в душа надежда за плодовита жътва / Колко думи молитвени и чисти се изтръгнаха от ободрените селски души /

Елин Пелин, "По жътва"

ТЕСТ 2

1. Подчертайте думите, в които е допусната грешка:

1. упалномощен	6. нататак	11. учасник
2. всъщност	7. саставка	12. вкусно
3. недоразбран	8. къща музей	13. плетели
4. строуктора	9. увлечен	14. говориме
5. акумулятор	10. възсторг	15. беридба

2. Поставете ударенията в следните думи:

оглавник, оргия, несрета, пазарище, пасмина

3. Поправете грешките:

Бай-Ганьово, просвещението, Кума лиса, Черноризец храбър, българско възраждане,
Габровско-севлиеви регион, Сръбско-Българска война, Иван-Вазовска,
свети Илия, Югоизточна Европа.

4. Определете рода на следните съществителни имена:

орис р.
гльч р.
ерес р.
мъст р.

5. Подчертайте думите, в които няма грешка:

1. суверенна	6. титулярят
2. изтънченна	7. благоста
3. млекарът	8. мигновена
4. вежливоста	9. костта
5. въстаник	10. уверена

6. Напишете възможно повече синоними на думите:

инструкция

каприз

хрисим

куриер

атака

7. Кой е най-точният антоним на:

зора #	хаос #
несръчен #	ухание #

8. С какво значение се употребява изразът или устойчивото словосъчетание:

1. пращам за зелен хайвер
2. ябълката на раздора

9. Поставете правилната форма, като подчертаете вярното в скобите:

1. Не искам да съм задължен на (никого/никой) за нищо.
2. Господинът, с (който/когото) имах среща закъсня.
3. Продължихме спокойно разговора, с (който/когото) трябваше да разрешим проблема.

10. В кой ред няма грешно написана дума:

1. чаршаф, параграф, парав
2. фитил, тегел, житон
3. разтвор, растение, разказ
4. пишемe, говоримe, отивамe

11. Свържете според значението им думите от двете колонки:

1. циркуляция	1. погълщам, всмуквам, попивам
2. мотивирам	2. обикаляне, движение в кръг
3. абсорбирам	3. издълбан образ върху метал или дърво
4. капитуляция	4. обосновавам, доказвам
5. гравюра	5. отстъпление, прекратяване на военни действия

12. Поставете препинателните знаци в текста, без да променят границите на изреченията:

Една дупка опропасти живота ми една проклета пещера в землището на родното ми село / Тогава бях дете пасех воловете и често се навъртах около тая дупка / Старите разправяха че имало вътре скрити хайдушки пушки и аз мераклия за пушка реших да се вмъкна в пещерата и да си взема една / Пещерата се оказа навътре много тясна и понечих да се връщам но дрехата ми се засука и аз се намерих заклещен в тъмнината без да мога да шавна ни то напред нито назад / Виках но в такова глухо място кой ще чуе / В тая дупка прележах от пладнина до вечерта и благодарение че бях закачил торбичката с хляба на една борика до пещерата другите воловарчета разбрали че съм вътре извикали хора та вързаха краката ми с въже и тъй ме изтеглиха навън занемел от студ и страх / Оттогава ужасът от тясно и тъмно ме е преследвал цял живот / Във всичко съм нормален и здрав намеря ли се в тъмно и тясно полудявам / наречи го фобия мания както си щеш но това е слабото ми място тъмното и тясното / За бела в живота все ми е вървяло на тъмно и на тясно от изба в изба от кауш в кауш / Шестнайсетгодишно аргатче аз вече знаех наизуст брошурката Кой на чий гръб живее и я рецитирах пред работниците в Араповския манастир / Само че доложиха на игумена за тия рецитации и аз се намерих в аязмото два и половина метра под земята / Добре че имаше прозорче гледах само в небето и това ме спаси /

Николай Хайтов, "Под свирката на локомотива"

ТЕСТ 3

1. Подчертайте думите, в които е допусната грешка:

1. култура	6. наизуст	11. уредба
2. цялодневен	7. зиг-заг	12. удохотворен
3. удостоен	8. сасловие	13. баячка
4. мадрец	9. разкощно	14. утеснели
5. исблик	10. деветка	15. прецъфтели

2. Поставете ударенията в следните думи:

пепелище, пипало, алиби, молец, къщовница

3. Поправете грешките:

Бели осъм, Аспарухов мост, баба Тонка, хуманизъм, Старо-Загорско село,

Св. Св. Кирил и Методий, мария стюарт, златен век,

министерство на Правосъдието, Египетски пирамиди

4. Определете рода на следните съществителни имена:

- зоб р.
жлъч р.
обител р.
книгопис р.

5. Подчертайте думите, в които няма грешка:

1. главатарът	6. непременно
2. иконопистта	7. обикновенна
3. отечествена	8. низоста
4. каменарят	9. мисленно
5. пастирят	10. кралят

6. Напишете възможно повече синоними на думите:

друм

продуктивен

контракт

еволюция

информирам

7. Кой е най-точният антоним на:

кротък #	тривиален #
винаги #	полярен #